

Žiga Oman

O ŽENSKAH REFORMACIJE

Sonja Domröse: *Frauen der Reformationszeit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014 (3. izdaja). 158 strani.

Ob petstoti obletnici Luthrovih tez zoper prodajo odpustkov, ki veljajo za sprožilca reformacij(e) v zahodnem krščanstvu, je oziroma bo največ besed namenjenih njenim (njihovim) najpomembnejšim akterjem, komaj kakšna pa akterkam. O ženskah v reformaciji se praviloma govori ter piše kot o ženah reformatorjev (npr. Katharina von Bora, Idelette de Buren, Barbara Sitar) in plemiških ter meščanskih pobudnikov reformacije. Vendar tudi pobudnic ni manjkalo. Naj s svojega, štajerskega konca omenim zgolj nižjo plemkinjo Ano Totting, ki je na Ptujju in v Majšperku še v drugo desetletje 17. stoletja financirala šolo, v kateri je »več deklet lutrovsko vzgajala«, ter Ptujčanko Magdaleno Schauer, ki je v istem času, kot kaže, delovala kot pridigarka tedaj že pretežno iz žensk sestavljene skupnosti augsburške veroizpovedi (A.V.) v mestu.¹ Akademsko izobraženih kolegic Luther, Zwingli, Melancthon in Calvin res niso imeli,² kar pa ne pomeni, da žensk, ki bi javno posegale v teološke debate, ni bilo. Res pa je bila še zelo dolga pot do enakopravnosti.

- 1 Oman, Žiga. 2014. »Reformacija na Dravskem polju: zgodnjenovoveške skupnosti augsburške veroizpovedi med Mariborom in Ptujem«. *Stati inu obstatu: revija za vprašanja protestantizma* 19–20 (10): 358 in 364.
- 2 Prim. Erniša, Geza. 2017. »Udarci kladiva iz Wittenberga«. V *Martin Luter*, ur. Volker Leppin, 7–11. Ljubljana: Cankarjeva založba. Str. 7.

nosti med spoloma v vodenju cerkve, kot jo danes poznajo vsaj večje evangeličanske veroizpovedi. A tudi danes je o reformatorkah komaj kaj slišati ali prebrati, izvzemši specializirano literaturo. Povprečna bralka in bralec bosta nemara mislila, da jih ni bilo in so se tudi evangeličanke strogo držale besed sv. Pavla, »naj žene tudi v vaših Cerkvah molčijo« (1 Kor 14,34). Sonja Domröse, duhovnica hannoverske deželne cerkve A.V. iz Nemčije, v delu *Frauen der Reformationszeit* (Ženske v času reformacije), ki je prvič izšlo leta 2010 pri uveljavljeni založbi Vandenhoeck & Ruprecht, tak pogled zavrne na podlagi osmih portretov soudeleženk reformacije. Knjigo odlikuje poljuden pristop do problematike, kar olajša njeno razumevanje ter lahko služi kot uvod tudi za znanstveno raziskovanje, četudi je izbor omejen le na pripadnice A.V. in večidel na nemške dežele Svetega rimskega cesarstva v prvi polovici in sredi 16. stoletja.

Po predgovoru in krajšem uvodu v čas reformacije do augsburškega verskega miru leta 1555 se Domröse posveti verjetno najbolj znani nemški reformatorki, Arguli von Grumbach (r. von Stauff, 1492–1554). Bavarsko-frankovska plemkinja, ki ji je teološko podkovanost priznaval tudi Luther, s katerim si je redno dopisovala, se je bila zaradi svojega spola prisiljena v teološke debate vključiti posredno. Čeprav je to storila enako umno in strastno kot slavni doktor, je v akademskih krogih, katerih odziva si je želela, ostala ignorirana. Ne pa tudi neznan. Vsaj v nemških deželah je postala razvpita, ko se je leta 1523 vključila v spor zaradi izгона nekega Melanchtonovega učenca z Univerze Ingolstadt, ki jo je vodil Johann Eck. Za svoje orodje je izbrala najmodernejše, kar ji je bilo na voljo: v letih 1523/24 je izdala osem letakov, ki so skupaj dosegli naklado 30.000 izvodov. V njih se je, teološko izvrstno podkovana, kot sploh prva ženska javno (z imenom in priimkom) zavzela za reformacijske ideje.

Na koliko drugih je s tem vplivala, je moč le ugibati, vsekakor pa na meščansko hči iz turingijskega Eisenberga, Ursulo Weyda (r. Zschöppelitz, ok. 1504–ok. 1570). Leta 1524 se je z letakom javno ostro odzvala na »bukvico«, ki jo je zoper Luthra natisnil nek saški opat. Enako kot Argula von Grumbach je Ursula s svojim teološkim znanjem lahko

ignorirala zgoraj navedene besede sv. Pavla. Za razliko od plemkinje je bila v lokalnem, reformaciji tudi politično naklonjenem, prostoru uspešnejša in je prejela celo tiskano podporo, četudi anonimno.

Najbližje reformacijskemu dogajanju so med ženskami res bile žene in druge sorodnice reformatorjev, a vanj niso nujno aktivno posegale. Velika izjema, znova le na lokalni ravni, je bila Katharina Zell (r. Schütz, ok. 1497–1562) iz svobodnega cesarskega mesta Strasbourg. Njena poroka s predikantom Matthäusom Zellom leta 1523 (poročil ju je Martin Bucer) je bila ena prvih reformatorskih duhovniških porok, Katharina pa ena prvih predikantskih žena. Pri tem možu ni vodila zgolj gospodinjstva, temveč mu je izdatno pomagala pri vodenju župnije, zlasti v skrbi za tisoče verskih beguncev, ki so v mestu iskali zatočišče. Z možem sta bila med strpnejšimi luterani in se javno zavzemala tudi za pripadnike preganjanih struj, s katerimi se nista strinjala, predvsem za prekrščevalce. Katharina se je vmešala tudi v spor okoli transsubstanciacije, ko je Luthru v osebnem pismu očitala, da so pogovori s Zwinglijem in Johannesom Oekolampadom (oba je gostila na njuni poti v Marburg leta 1529) propadli zaradi njegove trme. Izdala je skoraj ducat tiskov, med njimi pesmarico. Na pogrebu svojega moža je s pridigo nagovorila župnijo, ki pa tega ni najbolje sprejela. Ovdovela se je zavzemala za izboljšanje šolstva ter zdravstvene oskrbe v mestu in mestni svet pozivala k obzirnosti s prekrščevalci, ki prav tako »priznavajo Kristusa«, pa se jih preganja kot divjad. Njene odnose z mestnimi oblastmi in župnijo A.V. sta zaostriši še pridigi na pogrebu dveh župljank, a je še pred sankcijami tudi Katharina »usnula v Bogu«.

Pri nas bolj znana reformatorica je morda Elisabeth Cruciger (r. von Meseritz, ok. 1500–1535), prva pesnica reformacije in avtorica ene najstarejših evangeličanskih cerkvenih pesmi: *Gospod Kristus, edini božji sin*. Kot nekdanja premonstratenka je bila tudi ena prvih nun, ki se je poročila. Njeno poroko s Casparjem Crucigerjem je leta 1524 sklenil Luther, družini pa sta bili tudi sicer v prijateljskih odnosih.

Še ena izmed mnogih nun, ki so v prvih letih reformacije zapustile samostan, je bila vojvodinja Ursula von Münsterberg (ok. 1491/95–po 1534), vnukinja češkega kralja Jurija Podjebradskega. Leta 1528, ko je

pobegnila iz samostana magdalenk, je dejanje upravičila v 69 členih. V enem je zaobljubo samostanskemu življenju sledeč Luthru označila za človeško izmišljijo, hkrati pa jo povsem po svoje primerjala s »zakonomom«, češ da jo je za Kristusovo nevesto naredil že krst. Ursulini argumenti za izstop iz samostana so bili še istega leta natisnjeni, spremno besedo pa je spisal Martin Luther, ki jih je zelo cenil.

Ursuli sledi najmanj smiselna umestitev v knjigo, saj Wibrandis Rosenblatt (1504–1564) v njej nastopa bolj kot ne zgolj kot žena reformatorjev, predvsem Oekolampada, Wolfganga Capita in Bucerja. Po udarek poglavja je namreč primarno posvečen njenim možem in reformaciji v zgornjem Porenju, o Wibrandis pa je komaj kaj besede.

Drugače je z vojvodinjo in regentko ene od entitet razdeljene vojvodine Braunschweig-Lüneburg, Elisabeth von Calenburg-Göttingen (r. von Brandenburg, 1510–1558). Bila je ena prvih (1542) kneginj, ki so na svojem ozemlju samostojno vpeljale reformacijo. »Dojilja cerkve«, kot se je poimenovala, je reformacijo spodbujala tako z oblastne funkcije kot avtorica predgovora za deželni cerkveni red in s sodelovanjem na vizitacijah pa tudi sicer. Kot laična teologinja je izdala še vladarski priročnik za svojega sina, ki je sicer ostal brez haska, zakonski priročnik za svojo hči, tolažilno knjigo za vdove in več verskih pesmi.

Zadnja reformatorica v knjigi je znana humanistična izobraženka Olimpia Fulvia Morata (1526–1555) iz Ferrare. Olimpia je na dvoru rodbine d'Este zaslovela kot čudežni otrok, predvsem zaradi svojega izjemnega znanja klasične latinščine in grščine. Njeno željo po znanju sta stik z reformacijskimi idejami in njihov sprejem ponesla v »študij« teologije. Ob začetku protireformacije v Ferrari je kot konfesionalna emigrantka odšla v nemške dežele cesarstva, kjer pa jo je kmalu zajel vrtnec verskih vojn. Zaradi obvladovanja klasičnih jezikov ji je bilo na univerzi v Heidelbergu leta 1555 ponujeno predavateljsko mesto za grški jezik, kar je bil za ženske v šestnajstem in več naslednjih stoletjih praktično le sen. Vendar službe, na smrt izčrpana zaradi mesecev bega pred vojnim nasiljem, ni več mogla nastopiti.

Omejitvam zaradi spola, s katerimi so se tudi evangeličanke v cerkvenem življenju soočale vse do 20. stoletja, se Domröse posveti v dveh

krajših sklepnih poglavjih. Podrobneje obdela predvsem kontradiktorne Luthrove poglede na ženske. Srednjeveškim teološkim in družbenim pogledom na žensko kot v svojem bistvu grešno je nasproti postavil žensko, kot prav tako božje bitje, kot je bil pojmovan moški, blaženosti celibata pa zoperstavil blaženost zakonske zveze. Temelj le-te je za reformatorje sicer ostala prokreacija, četudi ne več grešna, vendar so bile ženske še naprej zavezane k pokornosti možem, ki so ostali »enakopravnejša« božja bitja. Tako se tudi *sola scriptura* sledeči teološki zametki enakopravnosti vseh kristjanov v božji službi v praksi še več stoletij niso udejanjili v ženskih duhovnicah. Hkrati je reformacija z razpustitvijo samostanov ženskam v protestantskih deželah za več stoletij odvzela edino pravo možnost za avtonomno življenje, slavljenje zakonske zveze pa je narekovalo hitre vnovične poroke, s čimer so v istih deželah izginile tudi vdove, ki bi dlje časa ali do smrti samostojno vodile kakšno obrt. Tudi zasebno je Luther nihal med pojmovanjem žensk kot neprimernih za vodenje cerkve ali države ter spoštljivimi (dopisnimi) odnosi z Argulo von Grumbach, Katharino Zell in Elisabeth von Calenburg-Göttingen.

Četudi so pretresi zgodnjega 16. stoletja omogočili delovanje laičnih teologinj, kot so bile vse v delu obravnavane ženske z izjemo, kot kaže, Wibrandis Rosenblatt, so družbena pričakovanja kaj kmalu zatrla njihove težnje in teološke nastavke za enakopravnost med spoloma, vsaj v večjih evangeličanskih cerkvah. Enakopravno ali vsaj enakopravnejše delovanje v cerkvi je tudi v slednjih šele v 20. stoletju prineslo gibanje za pravice žensk, v katerem so tudi v okviru svojih cerkva sodelovale tudi evangeličanke.

[https://doi.org/10.26493/2590-9754.13\(26\)443-447](https://doi.org/10.26493/2590-9754.13(26)443-447)